

Freire Paulo (1921 – 1997)

Ο Freire γεννήθηκε στην πόλη Recife της Βραζιλίας. Κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, στα τέλη της δεκαετίας του 1920, η μεσοαστική οικογένειά του αντιμετώπισε οικονομικές δυσκολίες και ο ίδιος βίωσε ένα κοινωνικό περιβάλλον με ακραία φαινόμενα φτώχειας. Σπούδασε νομικά και παράλληλα παρακολούθησε μαθήματα φιλοσοφίας, κοινωνιολογίας και παιδαγωγικής. Μετά την αποφοίτησή του εργάστηκε ως δικηγόρος των Συνδικάτων και διετέλεσε Προϊστάμενος του Τμήματος Εκπαίδευσης και Πολιτισμού στην Κοινωνική Υπηρεσία για τη Βιομηχανία (SESI), που αποσκοπούσε στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων. Σ' αυτό το πλαίσιο, ενθάρρυνε τους εργαζομένους-μέλη να συζητούν ομαδικά τα ατομικά και τα γενικά θέματα που τους αφορούσαν. Επίσης, οργάνωσε σε διάφορες κοινότητες του Recife πρωτοβουλίες διαβούλευσης με τη συμμετοχή εκπαιδευτικών μονάδων, από τους παιδικούς σταθμούς έως την εκπαίδευση ενηλίκων, για την ανάπτυξη του αναλυτικού τους προγράμματος.

Το 1962, ως διευθυντής πολιτιστικής επέκτασης του Πανεπιστημίου του Recife, εφάρμοσε τη μέθοδο αλφαριθμητισμού που είχε διαμορφώσει για αγρότες οι οποίοι εργάζονταν σε φυτείες ζαχαροκάλαμου. Μετά το στρατιωτικό πραξικόπημα του 1964 και την επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας στη Βραζιλία, ο Freire απολύθηκε από το Πανεπιστήμιο και φυλακίστηκε. Μετά την αποφυλάκισή του κατέφυγε στη Χιλή, όπου εργάστηκε στο Χριστιανοδημοκρατικό Κίνημα Αγροτικής Μεταρρύθμισης, κυρίως για τον αλφαριθμητισμό των αγρωτών και κατέληξε στη διαπίστωση ότι η «τεχνική βοήθεια» από τις ΗΠΑ χρησιμοποιούνταν ως εργαλείο πολιτικής και οικονομικής εξάρτησης. Με βάση αυτή τη διαπίστωση, επεξεργάστηκε την έννοια της «πολιτιστικής εισβολής». Το 1967 εκδόθηκε το πρώτο βιβλίο του “Education as a practice of freedom”.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 έγραψε τα δύο γνωστότερα βιβλία του, το *Πολιτιστική δράση για την κατάκτηση της ελευθερίας* και το *Η αγωγή του καταπιεζόμενου*. Αυτά τα δύο βιβλία του σηματοδοτούν τη μετατόπιση του Freire από μια φιλελεύθερη προσέγγιση μετασχηματισμού στο δεδομένο πλαίσιο του καθεστώτος, που είχε αναπτύξει σε προγενέστερα δημοσιεύματά του, προς μια ριζοσπαστική, επαναστατική θεώρηση που περιλαμβάνει την ανατροπή του κοινωνικο-πολιτικού συστήματος.

Από το 1970 και για περίπου δέκα χρόνια εργάστηκε ως ειδικός εκπαιδευτικός σύμβουλος στη Γενεύη, στο Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών.

Το 1980 επέστρεψε στη Βραζιλία, στο πλαίσιο του σταδιακού εκδημοκρατισμού του καθεστώτος, και κλήθηκε να διδάξει ως καθηγητής στο Καθολικό Πανεπιστήμιο του Σάο Πάολο και στο Κρατικό Πανεπιστήμιο. Επίσης, ανέλαβε Γραμματέας Εκπαίδευσης στο δήμο του Σάο Πάολο και εργάστηκε για την εφαρμογή ενός νέου εκπαιδευτικού μοντέλου στα σχολεία και για την εφαρμογή προγράμματος εγγραμματοποίησης ενηλίκων με βάση τη μέθοδό του.

Κουλτούρα της σιωπής και διάλογος

Ο Freire με βάση την έννοια «κουλτούρα της σιωπής» - δηλαδή την κατάσταση όπου οι άνθρωποι είναι 'βουβοί' με την έννοια ότι δεν τους δίνεται η δυνατότητα να συμμετέχουν δημιουργικά στο κοινωνικο γίνεσθαι - προσδιόρισε τέσσερα επίπεδα συνειδητότητας στον Τρίτο Κόσμο.

- α. Στο πρώτο επίπεδο, της αμετάβατης συνείδησης, οι άνθρωποι δεν έχουν ιστορική συνείδηση και είναι ανίκανοι να κατανοήσουν την καταπιεστική κοινωνικο-πολιτιστική τους κατάσταση.
- β. Το δεύτερο επίπεδο συνειδητότητας είναι η «μισο-αμετάβατη» συνείδηση, όπου τα μόνα στοιχεία που κατανοεί η κυριαρχούμενη συνείδηση είναι τα στοιχεία που βρίσκονται μέσα στην τροχιά των εμπειριών της. Οι άνθρωποι διατηρούν ανέπαφη την κουλτούρα της σιωπής, θεωρούν την υπάρχουσα κοινωνικο-πολιτιστική πραγματικότητα ως δεδομένη και αντιλαμβάνονται τη ζωή μοιρολατρικά.
- γ. Σε ένα τρίτο επίπεδο, εκείνο της απλοϊκής μεταβατικότητας της συνειδητότητας, οι άνθρωποι αρχίζουν να θέτουν ερωτήματα και αντιλαμβάνονται ότι η κοινωνικο-πολιτιστική πραγματικότητα είναι ανθρώπινο κοινωνικό δημιούργημα. Πρόκειται για το στάδιο της ανάδυσης από τη σιωπή.
- δ. Στο τέταρτο επίπεδο συνειδητότητας, μέσα από την κριτική συνειδητοποίησή τους οι άνθρωποι εστιάζουν στην εγκυρότητα των κοινωνικών κανόνων, των πολιτιστικών κωδίκων και ιδεολογιών που στηρίζουν την εξάρτηση και την καταπίεση.

Με βάση τα παραπάνω, ο Freire υπογραμμίζει ότι ο διάλογος είναι η ουσία της εκπαίδευσης ως πρακτικής για την ελευθερία του ανθρώπου. Θεωρεί ότι ο διάλογος

μπορεί να αναπτυχθεί κάτω από τις εξής προϋποθέσεις:

Τη βαθειά αγάπη για τον κόσμο και τους ανθρώπους.

Την ταπεινοφροσύνη, διότι (δεν μπορούμε να αναπτύξουμε το διάλογο αν θεωρούμε τον εαυτό μας σαν κάτι ξεχωριστό από τους άλλους).

Την πίστη στον άνθρωπο, αλλιώς ο διάλογος είναι μια φάρσα που εκφυλίζεται σε πατερναλιστική χειραγώγηση.

Την αμοιβαία εμπιστοσύνη.

Την ελπίδα, αν οι διαλεγόμενοι δεν προσδοκούν τίποτε από τις προσπάθειές τους, η συνάντησή τους θα είναι άδεια, στείρα, γραφειοκρατική και πληγκτική.

Τον κριτικό στοχασμό, δεδομένου ότι δεν μπορεί να υπάρξει πραγματικός διάλογος αν δεν περιέχει κριτικό στοχασμό.

Για τον Freire η κοινωνική δράση δεν αποτελεί ζήτημα με το οποίο ασχολήθηκε μόνο θεωρητικά. Αγωνίστηκε για τη διάδοση των ιδεών του σε πολλά μέρη του κόσμου και υποστήριξε με πάθος ότι η κριτική συνειδητοποίηση είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη συλλογική κοινωνική δράση.

Ο ρόλος του εκπαιδευτή ενηλίκων

Ο Freire θεωρεί ότι ο στόχος της απελευθερωτικής εκπαίδευσης δεν περιορίζεται στην απόκτηση επίγνωσης από τους εκπαιδευομένους για την υπάρχουσα κατάσταση, αλλά περιλαμβάνει την προετοιμασία και ώθησή τους για δράση ενάντια σε ό,τι στέκει εμπόδιο στην εξανθρώπισή τους. Τη διεργασία αυτή ο Freire την ονομάζει κριτική συνειδητοποίηση. Συνεπώς, η εκπαίδευση έχει ξεκάθαρη πολιτική φύση και σχετίζεται με τον αγώνα για την κοινωνική αλλαγή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η διδασκαλία αποτελεί κοινωνικο-πολιτικό πρόταγμα και όχι απλώς τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουμε. Ο Freire υπογράμμισε ότι: οι προοδευτικοί εκπαιδευτικοί πρέπει να πείσουν τον εαυτό τους ότι δεν είναι μόνο δάσκαλοι δεν είναι μόνο ειδικοί της διδασκαλίας. Είναι πολιτικοί αγωνιστές, επειδή είναι δάσκαλοι. Η δουλειά τους δεν τελειώνει στη διδασκαλία των μαθηματικών, της γεωγραφίας, του συντακτικού και της ιστορίας. Η δουλειά τους είναι να διδάξουν αυτά τα μαθήματα με σοβαρότητα και επιδεξιότητα, αλλά και να συμμετέχουν, να αφιερωθούν στον αγώνα για να νικηθεί η κοινωνική αδικία.

Ο απελευθερωτικός διδάσκων, σύμφωνα με τον Freire, πρέπει να συνδέει τη θεωρία με την κοινωνική δράση παρεμβαίνοντας στον κόσμο, δεδομένου ότι η εκπαίδευση πρέπει να είναι μια πράξη χειραφέτησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Φρέιρε, Π. (1977α). *Η αγωγή του καταπιεζόμενου*. Αθήνα: Ράππας.

Φρέιρε, Π. (1977β). *Πολιτιστική δράση για την κατάκτηση τη ελευθερίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.

Freire, P. (2006). *Δέκα επιστολές προς εκείνους που τολμούν να διδάσκουν*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

Πατλακίδης, Κ. (2010). *Ο ρόλος του δασκάλου / εκπαιδευτή στην Φρεϊριανή παράδοση*. Αθήνα: Γόρδιος.

Στο κείμενο περιλαμβάνονται αποσπάσματα με ορισμένες τροποποιήσεις και προσαρμογές από την εργασία: Βαϊκούση, Δ. (2019). Freire και Mezirow: Βίοι παράλληλοι, ιδέες επάλληλες. Στο Α. Κόκκος και συν.(2019). *Διευρύνοντας τη θεωρία Μετασχηματισμού. Η συμβολή δέκα σημαντικών στοχαστών*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Δανάη Βαϊκούση